ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81’42:351.86(477)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/24

Бафян Г. М.
https://orcid.org/0009-0002-0605-5187
Національна академія Служби безпеки України

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДИСКУРС ЯК КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ВНУТРІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: БЕЗПЕКОВИЙ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ ВИМІРИ

Статтю присвячено когнітивно-прагматичному осмисленню внутрішніх комунікацій фахівців сектору безпеки і оборони України в системі інституційного дискурсу. Актуальність дослідження зумовлена тим, що результативність професійної взаємодії залежить не лише від своєчасного передавання інформації, а й від однозначності її інтерпретації, відповідності статусно-рольовим параметрам ситуації, співвіднесення з професійними знаннями та реалізації в належній професійній дії. Методологічне підґрунтя становлять когнітивно-дискурсивний, прагмалінгвістичний і структурно-функціональний підходи; застосовано теоретичне узагальнення, дефініційний і порівняльний аналіз та структурно-функціональне моделювання. Уточнено співвідношення інституційного, безпекового та професійного дискурсів. Інституційний дискурс визначено як нормативно-ціннісну й статусно-рольову макросистему професійної комунікації; безпековий – як її предметно-концептуальний і телеологічний вимір; професійний – як діяльнісно-функціональний вимір, у якому інституційні норми та безпекові цілі реалізуються через спеціалізовані знання, процедури, термінологію і мовленнєві дії. Внутрішні комунікації потрактовано як функціональний сегмент інституційного дискурсу, де службово значущі повідомлення породжуються, передаються, інтерпретуються, уточнюються, узгоджуються та реалізуються в професійній діяльності. Розмежовано доктринальне розуміння внутрішніх комунікацій як діяльності, спрямованої на внутрішню аудиторію, і дискурсологічне – як середовища інтеграції інституційних норм, безпекових концептів та професійних способів дії. Наукову новизну становить структурно-рівнева модель, що охоплює інституційно-нормативний, безпеково-концептуальний, професійно-когнітивний, комунікативно-прагматичний, інтеракційний і функціонально-результативний рівні. Результати можуть бути використані для аналізу службових повідомлень, удосконалення зворотного зв’язку та запобігання комунікативним невдачам.

Ключові слова: *безпековий дискурс, безпека держави, внутрішні комунікації, інституційний дискурс, професійний дискурс, когнітивно-прагматичні засади, сектор безпеки і оборони України.*

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України внутрішні комунікації безпосередньо впливають на функціональну спроможність інституцій сектору безпеки і оборони. Своєчасне передавання службової інформації не гарантує узгодженості дій: повідомлення має бути правильно інтерпретоване з урахуванням ситуації, повноважень учасників, усталеної термінології, відповідальності та очікуваного результату. Комунікативні помилки можуть спричинити порушення координації, затримку реагування або невідповідність виконаної дії поставленому завданню.

© Бафян Г. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дискурсивний підхід дає змогу вийти за межі суто інформаційного розуміння взаємодії. У сучасній лінгвістиці дискурс розглядають як єдність тексту, когнітивних процесів, комунікативної ситуації та екстралінгвістичних чинників [1, с. 123–126; 2, с. 300–303]. Інституційний дискурс при цьому постає соціально зумовленою практикою, пов'язаною з правом на мовлення, символічною владою, суспільними структурами та правилами продукування висловлень [3, с. 107–116; 4, с. 63–65; 5, с. 31–39]. У секторі безпеки і оборони ці властивості конкретизуються через правові норми, статусну ієрархію, професійну відповідальність і вимоги захисту інформації.

Інституційна належність не вичерпує змісту досліджуваної взаємодії. Безпековий дискурс визначає її предметно-цільову спрямованість, пов'язану з виявленням загроз, оцінюванням ризиків і протидією [6, с. 33–35; 7, с. 109–117], а професійний забезпечує реалізацію цих завдань через фахові знання, процедури, жанри та мовленнєві дії. Внутрішні комунікації пов'язані із системою стратегічних комунікацій, але не тотожні їй [12, с. 6, 20]. Недостатньо з'ясованими залишаються когнітивні й прагматичні механізми, через які інституційні норми, безпекові концепти та професійні знання визначають інтерпретацію повідомлення і подальші дії адресата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І. Ситник і В. Осипенко розкривають когнітивно-комунікативну, інтерактивну та соціально зумовлену природу дискурсу [1, с. 123–126; 2, с. 300–303]. П. Бурдьє, Н. Ферклаф і М. Фуко пояснюють залежність мовленнєвих практик від інституційних позицій, владних відносин і нормативних меж легітимного висловлення [3, с. 107–116; 4, с. 63–65; 5, с. 31–39]. Л. Юдко характеризує дискурс спецслужб як інституційно організовану систему, зумовлену статусами учасників, режимом відкритості й закритості, фаховою мовою та концептуальними пріоритетами служби [9, с. 38–46].

Ю. Бобир визначає безпековий дискурс як інституційний тип професійно орієнтованої комунікації, пов'язаної з виявленням загроз і протидією їм; його ключовим концептом є БЕЗПЕКА [6, с. 33–35]. М. Зінорук доповнює це трактування політико-правовим, аксіологічним і легітимаційним вимірами [7, с. 109–117]. Воєнний дискурс у сучасних працях пов'язано з інституційним і неінституційним осмисленням війни [10, с. 12], тоді як С. Полторак, Л. Пелепейченко, В. Посмітна та С. Ревуцька розглядають військовий інституційний дискурс як основу професійної комунікації військовослужбовців [11, с. 8–14]. В. Пилипчук, Л. Компанцева, С. Кудінов та інші дослідники окреслюють стратегічні комунікації як наукову й прикладну складову сектору безпеки і оборони [8, с. 104–128], а Доктрина зі стратегічних комунікацій ЗС України визначає внутрішні комунікації як діяльність, спрямовану на внутрішню аудиторію, та обов'язковий елемент системи стратегічних комунікацій [12, с. 6, 20]. Однак у проаналізованих працях не представлено цілісної моделі, що пов'язувала б інституційні норми, безпекові концепти, професійні знання, статусні ролі, інтенції, зворотний зв'язок і практичний результат.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування інституційного дискурсу як когнітивно-прагматичного підґрунтя внутрішніх комунікацій фахівців сектору безпеки і оборони України. Для її досягнення необхідно уточнити співвідношення інституційного, безпекового та професійного дискурсів; визначити статус і когнітивно-прагматичні механізми внутрішніх комунікацій; запропонувати структурно-рівневу модель їх організації.

Виклад основного матеріалу. Дослідження має теоретико-аналітичний характер і ґрунтується на когнітивно-дискурсивному, прагмалінгвістичному та структурно-функціональному підходах. Застосовано теоретичне узагальнення, дефініційний і порівняльний аналіз та структурно-функціональне моделювання.

Закон України «Про національну безпеку України» засвідчує інституційну неоднорідність сектору, до якого належать органи державної влади, військові формування, правоохоронні й розвідувальні органи, органи спеціального призначення, сили цивільного захисту, оборонно-промисловий комплекс і громадянська складова [13, п. 16 ч. 1 ст. 1; ст. 12]. Відмінності у місії, правовому статусі та професійній спеціалізації зумовлюють наявність відомчо й функціонально специфікованих дискурсів. Водночас їх об'єднують нормативна регламентованість, статусно-рольова організація, професійна відповідальність, спеціалізовані знання і спрямованість на захист національних інтересів.

Інституційний дискурс сектору безпеки і оборони України пропонуємо визначати як соціально й нормативно детерміновану, внутрішньо диференційовану макросистему професійної комунікації, що регулює статусно-рольову взаємодію фахівців і забезпечує реалізацію безпекових та

оборонних функцій через спеціалізовані знання, тексти, жанри, комунікативні стратегії та мовленнєві дії. У дискурсі спецслужб ця організація конкретизується в статусно-рольових обмеженнях, поєднанні відкритих і закритих практик та орієнтації на державну безпеку [9, с. 38–46].

Макросистемний характер цього дискурсу виявляється у взаємодії зовнішнього і внутрішнього комунікативних контурів. Зовнішній охоплює офіційну взаємодію із суспільством, медіа, державними органами та міжнародними партнерами; внутрішній забезпечує обмін між керівниками, підлеглими, фахівцями, підрозділами й уповноваженими представниками різних інституцій. Для внутрішнього контуру визначальними є не публічна репрезентація інституції, а службова релевантність повідомлення, відповідність компетенції адресата, регламентований доступ до інформації та орієнтація на узгоджену дію. Саме тут інституційні норми безпосередньо впливають на вибір жанру, ступінь директивності, спосіб аргументації та порядок зворотного зв'язку.

Інституційний, безпековий і професійний дискурси не є рівнопорядковими. Інституційний утворює нормативно-організаційну основу взаємодії; безпековий становить її предметно-концептуальний і телеологічний вимір, зорієнтований на категоризацію загроз, оцінювання ризиків і визначення реагування; професійний є діяльнісно-функціональним виміром, у якому цілі реалізуються через фахові знання, процедури, термінологію, жанри та мовленнєві акти [6, с. 33–35; 7, с. 109–117; 11, с. 8–14]. Його когнітивне ядро утворюють концепти БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, ЗАГРОЗА, РИЗИК, ЗАХИСТ, ГОТОВНІСТЬ і СТІЙКІСТЬ. Військовий дискурс є відомчо специфікованою професійною комунікацією, воєнний охоплює ширше осмислення війни [10, с. 12], а безпековий у запропонованій моделі має міжінституційне охоплення.

Розмежування цих вимірів має не лише класифікаційне значення. Безпекові концепти спрямовують інтерпретацію події: та сама інформація може бути категоризована як звичайна обставина, потенційний ризик, актуальна загроза або критичний чинник. Від категоризації залежить прагматичний тип повідомлення – інформування, попередження, вимога, постановка завдання чи ініціювання координації. Професійний дискурс, своєю чергою, визначає форму реалізації інтенції: добір термінів, ступінь компресії, послідовність аргументів, жанрову модель і критерії завершеності комунікативної дії. Тому безпекова спрямованість не замінює професійної специфіки, а професійна мова функціонує в межах інституційно закріплених повноважень.

Доктрина зі стратегічних комунікацій ЗС України пов'язує внутрішні комунікації з внутрішньою аудиторією, інформаційними потребами особового складу, доведенням цілей і завдань, мотивацією та двостороннім зв'язком [12, с. 6, 20–21]. Це прикладне визначення стосується передусім Збройних Сил України. Дискурсологічний підхід дає змогу розглядати внутрішні комунікації ширше – як нормативно, статусно й професійно організовану систему внутрішньоінституційної та санкціонованої міжінституційної взаємодії, у межах якої службово значущі повідомлення породжуються, передаються, інтерпретуються, уточнюються, узгоджуються та реалізуються з метою формування спільного розуміння, ухвалення й виконання рішень, координації дій і досягнення професійного результату.

Таке трактування виходить із трьох положень: внутрішні комунікації є системою взаємопов'язаних дій, можуть виходити за межі однієї установи за умови санкціонованої взаємодії, а отримання повідомлення не є тотожним його розумінню. Вертикальні комунікації забезпечують доведення рішень і контроль, горизонтальні – координацію фахівців одного рівня, міжінституційні – узгодження спільних дій. Їхні функції охоплюють передавання й осмислення відомостей, регулювання діяльності, координацію, зворотний зв'язок, адаптацію до змін ситуації та співвіднесення поточних дій із місією інституції.

Функції внутрішніх комунікацій реалізуються комплексно, а не ізольовано. Доповідь одночасно оновлює модель ситуації, забезпечує контроль і може ініціювати управлінське рішення; наказ не лише спонукає до дії, а й розподіляє відповідальність та встановлює часові межі; координаційне повідомлення узгоджує ролі, ресурси і послідовність операцій. У цьому сенсі внутрішня комунікація виконує інформаційно-когнітивну, управлінсько-регулятивну, координаційно-інтеграційну, контрольно-зворотну, безпеково-адаптаційну та стратегічно-аксіологічну функції. Їх поєднання залежить від жанру, статусу учасників і конкретного професійного завдання.

Когнітивний вимір внутрішньої взаємодії пов'язаний зі сприйняттям, категоризацією та інтерпретацією інформації. Інституційні знання охоплюють місію, компетенцію, повноваження й нормативні обмеження; безпекові – моделі загроз і ризиків; професійні – терміни, алгоритми, процедури та сценарії дій. Типові ситуації структу-

руються фреймами: ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ містить суб'єкта повноваження, зміст, виконавця, умови, термін і результат; ДОПОВІДЬ – джерело, стан справ, оцінку, проблему та висновок. Фреймова компресія є ефективною за наявності достатнього перетину знань, релевантних професійним ролям учасників.

Прагматичний вимір визначають інтенція, адресованість, статусно-рольові відносини, жанр і очікуваний наслідок. Асертивні та директивні мовленнєві акти реалізуються в жанрах повідомлення, доповіді, запиту, наказу, попередження та підтвердження; їхня сила залежить не лише від граматичної форми, а й від статусу адресанта та професійної конвенції. Комунікативний цикл охоплює інтенцію, мовне й жанрове оформлення, передавання, інтерпретацію, підтвердження розуміння, професійну дію, повідомлення про результат, оцінювання і коригування. Системотвірним компонентом є зворотний зв'язок: технічне підтвердження засвідчує отримання повідомлення, семантико-прагматичне – правильність його розуміння, результативне – виконання завдання. Комунікативні невдачі виникають через розбіжність ментальних моделей, неоднозначність термінів, надмірну компресію, неправильне розпізнавання інтенції або відсутність підтвердження.

Ефективність внутрішньої комунікації доцільно оцінювати не за самим фактом передавання повідомлення, а за відповідністю між інтенцією адресанта, інтерпретацією адресата і професійним результатом. До релевантних критеріїв належать семантична точність, прагматична однозначність, термінологічна узгодженість, адресна визначеність, своєчасність, відповідність каналу характеру інформації та наявність перевірюваного зворотного зв'язку. Такий підхід дає змогу розрізнити технічно успішне доставлення повідомлення і комунікативну результативність: інформація може бути отримана, але неправильно витлумачена, несвоєчасно включена в рішення або не реалізована в очікуваній дії.

Узагальнення результатів дає підстави запропонувати структурно-рівневу модель внутрішніх комунікацій.

Рівні моделі взаємопов'язані й не утворюють суто лінійної послідовності: результат дії змінює оцінку ситуації, оновлює професійні знання та може зумовити нову інтенцію. Інституційна система визначає повноваження і межі взаємодії; безпекова оцінка – цілі та пріоритети; професійні знання – процедуру; прагматична інтенція – жанр і мовленнєвий акт; зворотний зв'язок – правильність розуміння та результат. Наукову новизну становить ієрархічне співвідношення цих складників: інституційний дискурс є когнітивно-прагматичним підґрунтям, а внутрішні комунікації – функціональним середовищем його реалізації.

Висновки. Інституційний дискурс сектору безпеки і оборони запропоновано розглядати як диференційовану макросистему, що визначає нормативні межі та статусно-рольову організацію взаємодії. Безпековий дискурс становить її предметно-концептуальний і телеологічний вимір, професійний – діяльнісно-функціональний. Внутрішні комунікації визначено як функціональний сегмент інституційного дискурсу, у якому професійні знання, безпекові концепти та інтенції реалізуються через узгоджені мовленнєві й професійні дії. Запропонована модель охоплює шість взаємопов'язаних рівнів і пояснює роль зворотного зв'язку в переході від повідомлення до результату.

Перспективи дослідження пов'язані з апробацією моделі на відкритих, анонімізованих або офіційно дозволених текстах, жанровим і мовленнєво-актовим аналізом службових повідомлень та вивченням цифрових форматів взаємодії.

Таблиця 1

Структурно-рівнева модель внутрішніх комунікацій

Рівень	Основний зміст	Функціональний результат
Інституційно-нормативний	Місія, норми, цінності, статуси, повноваження	Легітимність і впорядкованість взаємодії
Безпеково-концептуальний	Безпека, загроза, ризик, захист, готовність, стійкість	Узгодження безпекових пріоритетів
Професійно-когнітивний	Фахові знання, терміни, фрейми, процедури	Професійно релевантне розуміння
Комунікативно-прагматичний	Інтенції, жанри, мовленнєві акти, модальність	Розпізнавання інтенції та очікуваної реакції
Інтеракційний	Передавання, уточнення, підтвердження, зворотний зв'язок	Узгодженість дій учасників
Функціонально-результативний	Виконання, контроль, оцінювання, коригування	Досягнення професійного результату

Список літератури:

1. Ситник І. В. Дискурс в сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2020. № 46. Т. 2. С. 123–126. DOI: 10.32841/2409-1154.2020.46-2.30.
2. Осипенко В. Ю. Поняття дискурсу як комунікативного інтерактивного явища (на основі досліджень другої половини XX ст.). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2022. Т. 33 (72). № 5. Ч. 1. С. 300–305. DOI: 10.32782/2710-4656/2022.5.1/50.
3. Bourdieu P. Language and Symbolic Power / ed. J. B. Thompson; trans. G. Raymond, M. Adamson. Cambridge : Polity Press, 1991. 302 p.
4. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge : Polity Press, 1992. 259 p.
5. Foucault M. The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language / trans. A. M. Sheridan Smith. New York : Pantheon Books, 1972. 245 p.
6. Бобир Ю. В. Безпековий дискурс у соціолінгвістичній парадигмі. *Studia Linguistica*. 2021. Вип. 18. С. 24–38. DOI: 10.17721/StudLing2021.18.24-38.
7. Зінорук М. М. Безпековий дискурс в контексті реалізації державної безпекової політики України. *Держава та регіони*. *Серія: Право*. 2024. № 1 (83). Т. 2. С. 109–117. DOI: 10.32782/1813-338X-2024.1.2.19.
8. Пилипчук В. Г., Компанцева Л. Ф., Кудінов С. С., Доронін І. М., Дзьобань О. П., Акульшин О. В., Заруба О. Г. Становлення і розвиток системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України : монографія / за заг. ред. В. Г. Пилипчука. Київ : АртЕк, 2018. 272 с.
9. Юдко Л. В. Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ у дискурсі спецслужб (на матеріалі англійської, німецької, російської, української мов) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2016. 270 с.
10. Український воєнний дискурс: полілог жанрів і стилів : колективна монографія / за заг. ред. Н. П. Ізотової, С. І. Потапенка. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2024. 216 с.
11. Полторак С. Т., Пелепейченко Л. М., Посмітна В. В., Ревуцька С. М. Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку : навч. посіб. / за заг. ред. С. Т. Полторака. Харків : Академія внутрішніх військ МВС України, 2013. 113 с.
12. Доктрина «Зі стратегічних комунікацій» : ВКП 10-00(49).01 : затв. Головнокомандувачем Збройних Сил України 12.10.2020. Київ : Генеральний штаб Збройних Сил України, 2020. 32 с.
13. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19 (дата звернення: 23.07.2026).

Bafian H. M. INSTITUTIONAL DISCOURSE AS THE COGNITIVE-PRAGMATIC FOUNDATION OF INTERNAL COMMUNICATIONS AMONG PROFESSIONALS IN UKRAINE'S SECURITY AND DEFENCE SECTOR: SECURITY AND PROFESSIONAL DIMENSIONS

The article examines internal communications among professionals in Ukraine's security and defence sector from a cognitive-pragmatic perspective and situates them within institutional discourse. The study is relevant because effective professional interaction depends not only on timely information transmission but also on unambiguous interpretation, alignment with the participants' status and roles, integration with specialised knowledge, and implementation through an appropriate professional response. The methodological framework combines cognitive-discursive, pragmalinguistic, and structural-functional approaches; the methods include theoretical generalisation, definitional and comparative analysis, and structural-functional modelling. The relationship between institutional, security, and professional discourses is clarified. Institutional discourse is defined as a normative-axiological and status-role macrosystem of professional communication. Security discourse is interpreted as its subject-specific conceptual and teleological dimension, while professional discourse is viewed as the activity-based functional dimension through which institutional norms and security objectives are realised in specialised knowledge, procedures, terminology, genres, and speech acts. Internal communications are defined as a functional segment of institutional discourse in which professionally significant messages are generated, transmitted, interpreted, clarified, aligned, and implemented. The doctrinal understanding of internal communications as activity directed at an internal audience is distinguished from their discourse-based interpretation as a domain integrating institutional norms, security concepts, and professional modes of action. The original contribution is a six-level model comprising institutional-normative, security-conceptual, professional-cognitive, communicative-pragmatic, interactional, and functional-outcome levels. The findings may inform the analysis of internal professional messages, the improvement of feedback mechanisms, and the prevention of communication failures. The model is conceived as a recursive rather than strictly linear structure: the outcome of one communicative cycle

updates the participants' assessment of the situation and may generate a new communicative intention. Its empirical validation is envisaged on open, anonymised, or officially authorised professional texts, without recourse to restricted information.

Keywords: *security discourse, state security, internal communications, institutional discourse, professional discourse, cognitive-pragmatic foundations, Ukraine's security and defence sector.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026